

THEMA 46 - SCHIJNGRAVEN 2

niet alles is wat het lijkt

Er zijn graven zonder grafteken, maar er zijn ook graftekens zonder graf: schijngraven. Een grafteken is de algemene aanduiding voor iedere vorm van een materieel herinneringsteken, dat (meestal) op een individueel graf staat of ligt. Het woord grafmonument wordt ook vaak gebruikt, maar zoals het woord het al zegt, gaat dat grafteken meer de monumentale kant op.

Karlsruhe - Hauptfriedhof

Bij schijn graven kan het gaan om graftekens, die echt gebruikt zijn, maar nu niet meer *in situ* staan, maar bv. in een museum. Het kan gaan om graftekens die nog niet in gebruik zijn, maar op een voorbeeldveld staan. Het kan gaan om nepbegravingplaatsen, zoals in pretparken. Of het gaat om cenotafen (letterlijk: leeg graf). Over dit fenomeen en de vormen daarvan gaat dit thema.

DEEL 2 - PSEUDOGRAVEN EN NEPGRAVEN

PSEUDOGRAVEN

*Denkend aan de dood kan ik niet slapen
En niet slapend denk ik aan de dood*
(beginregels van het gedicht *Insomnia* van J.C. Bloem).

Op de vraag of iemand begraven of gecremeerd wil worden na zijn dood hoor je nog al eens als antwoord dat men daar nog niet over heeft nagedacht en dat de nabestaanden dat maar moeten beslissen. Toch zijn er ook -in toenemende mate?- mensen die er wel over nadenken. Zij die begraven willen worden kunnen zich alvast oriënteren op het grafteken in een uitvaartwinkel of nog beter op een pseudobegravingplaats, waar voorbeelden van graftekens staan opgesteld.

Nederland: modeltuinen

In veel toonzalen van uitvaartwinkels worden graftekens uitgestald, maar er zijn ook een aantal steenhouwerijen en natuursteenbedrijven, die buiten een modeltuin hebben ingericht, waarin diverse modellen worden getoond. Dat kan tijdelijk of permanent zijn.

- **Floriade 2002: 'De Laatste Tuin'**

Voor de tuinbouwtentoonstelling Floriade 2002 maakte landschaps- en begravingplaatsarchitect Ada Wille in opdracht van het Centrum Natuursteen een ontwerp voor de inzending grafmonumenten onder de naam 'De Laatste Tuin'. Waren de vorige inzendingen vooral gefocust op de grafmonumenten, deze inzending gaf een beeld van grafbeplanting, gedenkstenen en inrichting van begravingplaatsen in het algemeen met als rode draad de toepassing van natuursteen.

- **Steenhouwerij Breti: monumententuin**

Een voorbeeld van een permanente monumententuin is te vinden bij Natuursteenbedrijf en Steenhouwerij Breti in Bladel. In de openlucht showroom op een oppervlakte van 2000 m² staan/licgen een honderdvijftigtal graftekens in allerlei soorten en vormen.

Bij steenhouwerijen gaat het meestal om geïmporteerde steensoorten en prefab monumenten. Bij kunstenaars ligt dat anders.

'De Laatste Tuin' op de Floriade 2002 (foto's Ada Wille)

Steenhouwerij Breti - Bladel

- **Stichting Memento Gedenkbeelden: voorbeeldtuinen**

De Stichting bestaat uit een groep kunstenaars, die zich hebben gespecialiseerd in een eigentijdse en vooral persoonlijke vormgeving van een gedenkbeeld voor een overledene. De kunstwerken worden ontworpen in nauwe samenspraak met de opdrachtgever. Er is permanent werk van hen te zien in de voorbeeldtuinen die zijn ingericht op de begraafplaatsen 'De Nieuwe Ooster' in Amsterdam en 'Kranenburg' in Zwolle. Op De Nieuwe Ooster stonden hun modellen aanvankelijk op grafvak 26. Onlangs hebben Stichting Arboretum De Nieuwe Ooster en kunstenaarsgroep Memento aan de randen van algemeen grafvak 65 en vak 54 vorm gegeven aan een aantal voorbeeldtuinen, die in de toekomst aangevuld worden met monumenten van individuele kunstenaars. De tuinen zijn bedoeld om nabestaanden te inspireren door te laten zien hoe persoonlijk een gedenkbeeld kan zijn.

Amsterdam - De Nieuwe Ooster: Memento Gedenkbeelden

Duitsland: Mustergräber

Omdat men in Duitsland kan putten uit eigen steengroeven en omdat het ambacht van steenhouwer op alle mogelijke manieren beschermd en gepromoot wordt, zien graftekens op Duitse begraafplaatsen er anders, dikker en minder uniform uit dan in Nederland. Al moet een steen aan bepaalde maten voldoen, er moet duidelijk te zien zijn dat de steen ambachtelijk bewerkt is, waardoor elk grafteken uniek is. Op veel begraafplaatsen zijn veldjes met *Mustergräber*, voorbeeldgraftekens, van gerenommeerde steenhouwers.

Mustergräber: Hamburg - Friedhof Ohlsdorf

Mustergräber: Köln - Friedhof Melaten

- **Gartenschau: Grabgestaltung und Denkmal**

In Duitsland vindt om de twee jaar een *Bundesgartenschau* (BUGA), een tentoonstelling tuinbouw en tuinaanleg, plaats in een andere stad. Daarnaast is er ook nog jaarlijks in wisselende Bundesländer een *Landesgartenschau* (LGS). Een belangrijk onderdeel van de expositie is altijd *Grabgestaltung und Denkmal*, gewijd aan de begraafplaats. Vanwege de gebruikelijke vormgeving van een graf in Duitsland -kort samengevat 'bloembed'- gaat het om de combinatie van graftekens en grafbeplanting.

Tijdens de Bundesgartenschau 1961 werd in Stuttgart het Hoppenlaufriedhof 'omgebouwd' tot een parkbegraafplaats met als doel de begraafplaatskunst en -cultuur te bevorderen, maar voor een mooier plaatje werden daarbij oude grafmonumenten van hun oorspronkelijke plaats verwijderd en nieuwe voorbeelden -volgens de smaak van de zestiger jaren- daar tussen opgesteld.

Tijdens de BUGA 2015 wordt in Hansestadt Havelberg een 'begraafplaats' aangelegd met 70 graftekens.

Stuttgart- Hoppenlaufriedhof

- **Nürnberg - Südfriedhof: Leitfriedhof**

Aan de rand van het Nürnberger Südfriedhof ligt sinds 1981 het *Leitfriedhof* = modelbegraafplaats als een permanente, maar wel regelmatig wisselende, expositie over de vormgeving van begraafplaats, graf en grafteken. Op 6000 m² worden ca. 250 graven met grafteken en beplanting in een natuurlijke omgeving gepresenteerd. Er wordt niet begraven.

Het doel is als volgt geformuleerd: *de begraafplaats staat model voor de vormgeving van grafmonumenten in onze tijd. Het grafteken moet betrokken zijn op de persoon van de overledene en de beplanting moet bij het graf passen. Daardoor wordt het graf weer een plaats om in stilte de overledene te gedenken en een plaats om na te denken over eindigheid en oneindigheid.*

Nürnberg - Südfriedhof: Leitfriedhof

- **Karlsruhe - Hauptfriedhof: Aspekte - die Einmaligkeit des Lebens.**

Vanaf 30 mei 2011 loopt de permanente expositie *Aspekte - die Einmaligkeit des Lebens* (Aspecten - de uniciteit van het leven) over een deel van het Hauptfriedhof van Karlsruhe. Daarin hebben 62 beeldhouwers/steenhouwers samengewerkt met 50 hoveniers om open ruimtes tussen bestaande grafplaatsen te voorzien van een modern vormgegeven grafteken en een bijpassende beplanting. Het unieke van deze expositie is dat deze grafplaatsen met grafteken en beplanting niet alleen mooie voorbeelden van moderne grafkunst zijn, maar ook gekocht kunnen worden en gebruikt kunnen worden als persoonlijke laatste rustplaats.

Karlsruhe - Hauptfriedhof: Aspekte - die Einmaligkeit des Lebens

NEPGRAVEN

Er zijn ook 'begraafplaatsen' die helemaal niet de schijn hoeven op te houden, omdat uit de omgeving duidelijk is dat ze niet echt kunnen zijn, maar wel het plaatje compleet maken. We vinden ze in pretparken of themaparken.

Zo zou er in Madurodam eigenlijk een kerkhofje of begraafplaatsje moeten zijn om Nederland 'compleet' te maken. Stichting Oude Groninger Kerken zet zich in om de oudste wierde van Nederland, die van Marsum, met kerk en al in miniatuur te laten opnemen in Madurodam; als ze dan het kerkhof maar niet vergeten!

In de installatie *The aftermath dislocation, principle part IV* van James Cauty, waarin hij in miniatuur een rampgebied heeft afgebeeld, komt wel een kerk en een kerkhof voor. De installatie wordt op wisselende locaties geëxposeerd.

James Cauty: The aftermath dislocation

- **De Efteling**

In het Sprookjesbos van de Efteling in Kaatsheuvel wordt de dood niet geschuwd. Sneeuwwitje ligt er schijndood in een glazen doods-kist en het Meisje met de Zwavelstokjes sterft ...*en zie, in grootmoeders armen ontvliedt zij deez' aard, voor eeuwig voor zorgen en rampspoed gespaard.*

Op verschillende plaatsen tref je schijngraven aan. Voor het gebouw, waarin zich het drama van het Meisje met de Zwavelstokjes afspeelt, ligt een mini begraafplaatsje met twee grafstenen; in de tuin van het landhuis van de stiefmoeder van Assepoester staat een grafsteen voor de biologische moeder van Assepoester. Bij de ingang van het spookhuis, dat als oud-Keltische kasteelruïne is gebouwd, bevinden zich aan de buitenkant een aantal Keltische 'grafstenen'. In het interieur van het spookhuis zie je bewegende schedels, dansende grafstenen en een skelet dat uit een sarcofaag komt, en dat alles onder de tonen van de *Danse macabre* van Camille Sint-Saëns.

Spookslot exterieur

Spookslot interieur

Meisje met de Zwavelstokjes

- **Winterse sprookjes**

Dat sprookjes vaak wreed zijn en geen kinderverhaaltjes, is inmiddels wel duidelijk. Echt ijsig waren ze tijdens het IJssculpturenfestival dat in de winter van 2006-2007 plaatvond in Eindhoven en waarbij het thema van de ijssculpturen 'winterse sprookjes en vertellingen' was. In een thermische tent, waarin de temperatuur - 8° C was, was er naast de bekende sprookjestaferelen een onderdeel met een coole begraafplaats en een ijselijke dodendans. Alles was tijdelijk en na het festival smolt alles in schoonheid.

coole begraafplaats en ijsige dodendans

- **Eindhoven Museum**

Het Eindhoven Museum is een archeologisch openluchtmuseum met de ijzertijd en de middeleeuwen van Brabant als thema. Het ligt in Gennep Parken aan de zuidflank van de stad Eindhoven. Het museum bestaat uit een reconstructie van een prehistorisch dorpje 'Eversham' uit de ijzertijd (800 - 50 voor Christus) en een middeleeuws stadje 'Endehoven' (1250 - 1600 na Christus).

In het museum staat het dagelijks leven van destijds centraal. Dat komt niet alleen tot uiting door de reconstructie van historische gebouwen, maar ook door allerlei educatieve en recreatieve activiteiten in het Erfgoedpark. Omdat in die perioden leven en dood nauw met elkaar verbonden waren, is het logisch dat er ook reconstructies zijn van begraafplaatsen uit die tijd. Er is een grafveld met een paalkransheuvel uit de ijzertijd en een begraafplaatsje met eenvoudige houten kruisjes uit de middeleeuwen.

IJzertijd

Eindhoven Museum

Middeleeuwen

• **Disneyland - Paris**

Ongeveer dertig km ten oosten van Parijs ligt het themapark Disneyland-Paris. Het park is verdeeld in vier 'landen': *Fantasyland*, het land van sprookjes en legenden; *Discoveryland* met zijn futuristische gebouwen; *Adventureland*, een avontuurlijk en exotisch gebied en *Frontierland*. *Frontierland*, dat herinnert aan de tijd van het Wilde Westen, ligt aan de *Rivers of the Far West*. In de buurt van de landingsplaats van de raderboot ligt de verlaten **Boot Hill Cemetery**, waar wonderlijke graftekens de herinnering aan de overledenen levend houden. De teksten op de graftekens laten zich lezen als een wildwestverhaal of een cowboyfilm.

<p><i>Quarreled and fought as man and wife Now silent together beyond this life</i></p>	<p><i>These miners were told about digging too fast They lost all their gold in a dynamite blast</i></p>
<p><i>Here lies shotgun Gus holier now than all of us</i></p>	<p><i>Cold is my bed but oh, I love it, for colder are my friends above it</i></p>

Disneyland-Paris: Boot Hill Cemetery

Volgende keer in deel 3 van Schijngraven:

Cenotafen